

OSMANLI DEVLETİNDE DEVŞİRME SİSTEMİ ve YENİÇERİ OCAĞI

Özkan KARACA

Araştırmacı-Yazar, MSF Basın Yayın Prodüksiyon Eğitim Hizmetleri, İstanbul/TÜRKİYE,
ozkankaraca@msfproduksiyon.com.tr
ORCID ID: 0000-0001-6984-9772

Öz: Osmanlı Devleti kurulduğu zamanlar gaziler ve beyler devleti idi. Sınırları genişledikçe merkezi ve güçlü ordu kurumunun olmasının gerekliliği oluştu. Kısa süre sonrada Osmanlı fetih politikasına uygun olarak Yeniçeri Ocağı kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun en seçkin birliğini oluşturan yeniçeriler, sahip oldukları disiplinlerini savaşçılık yetenekleriyle birleştirerek devletin sınırlarını genişletmişlerdir. Yeniçeriler kurumsal yapılarıyla ve kültürel pratikleriyle 17. yüzyıldan itibaren bir sorun haline gelmiştir. Yeniçerilerin başarılarının temelini oluşturan disiplinlerini kaybetmeleri, Sultan ve komutanlarına itaatin zayıflaması, savaşçılık liyakatinin bozulması, savaş zamanlarında yetersiz kalmalarından başka devletin varlığını tehdit eder bir hal almıştır. Osmanlı devleti yeniçerilerden ayrı düşünülemez. Yeniçeriler, faydaları ve zararlarıyla yüzyıllarca Avrupa'yı titreten bir teşkilat olarak tarih sahnesinde yer almıştır. Bu makalede 13. yy.dan 19. yy. kadar tarihsel süreçte Osmanlı ordusunun kalbi olan Yeniçerilerin kuruluşundan dağılışına geçirdiği evreleri, kültürel pratiklerini ve sosyal hayata yansımalarını ve günümüze gelen etkileri anlatılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Yeniçeri Ocağı, Türk Ordusu, Devşirme, Osmanlı Devleti, Türk Ordusu

DEVSHIRME SYSTEM AND JANISSARY CORPS IN THE OTTOMAN EMPIRE

Abstract: When the Ottoman State was established, it was the state of veterans and gentlemen. As its borders expanded, it became necessary to have a central and strong army establishment. After a short while, the Janissary House was established in accordance with the Ottoman conquest policy. The Janissaries, who formed the most distinguished union of the Ottoman Empire, expanded the borders of the state by combining their disciplines with their warrior skills. The Janissaries have become a problem with their institutional structure and cultural practices since the 17th century. The losing of the discipline that formed the basis of the success of the Janissaries, the weakening of obedience to the Sultan and his commanders, the deterioration of the merit of warriors, and their inadequacy in times of war, has become a threat to the existence of another state. The Ottoman state cannot be considered separately from the janissaries. Janissaries have been on the stage of history as an organization that has shaken Europe for centuries with their benefits and harms. The purpose of this article is to explain the phases of the Janissaries, the heart of the Ottoman army, from its foundation to its dissolution, from the 13th century to the 19th century, their cultural practices and their reflections on social life and their effects on today.

Keywords: Janissaries, Turkish Army, Devşirme, Ottoman Empire, Turkish Army

Giriş

Osmanlı Devleti, büyüyüp genişledikçe daha fazla askere ihtiyaç duyuyordu. Bunun üzerine daha önceki Türk devletlerinde görülen “*gulam*” usulü geliştirilerek devşirme sistemi¹ oluşturuldu. Osmanlı İmparatorluğu’nun sınırlarının genişlemesi sonucunda Hristiyan çocuklarını devşirmesi ile artmaya başlanan Yeniçeri Ocağı, Padişah’a bağlı Kapıkulu Ocakları’nın piyade kısmının büyük kısmını oluşturmaktaydı.²

Rivayete göre Orhan Gazi devşirme çocuklardan kurulu bir ordu kurduğu zaman Hacı Bektaş dergâhına gelip yeni kuracağı yeniçeri ocağı için dua istemiştir. Dergâhı ziyaret eden Orhan Gazi, orada bulunan pire, “*Pir hazretleri, yeni kurduğum ocak için sizden hayır duası almaya geldim*” diyerek, duasını istemişti. Hacı Bektaş’ta, elini çocuklardan birinin başına koyarak: “*Bunların adı yeniçeri (yeni asker) olsun diyerek Cenabı Hak yüreklerini ak, pazılarını kuvvetli, kılıçlarını keskin, oklarını tehlikeli, kendilerini daima galip buyursun*” diye dua eder.³

O yüzden yeniçeriler kendi ocaklarına Ocak-ı Bektaş-î-yan, Taife-i Bektaş-î-yan, Güruh Bektaşî’ye, Zümre-i Bektaşîye gibi isimler vermişlerdir. Orhan Gazi devrinde oluşmaya başlayan Yeniçeri Kurumu, Yıldırım Bayezid’in Timur tarafından bozguna uğratılmasıyla tüm devlet kadroları gibi dağılma tehlikesi geçirdi. Devlet sisteminin devamlılığını sağlamak ve asayişî güçlü şekilde tesis etmek amacı ile devşirme yolu ile insan kaynakları oluşturulmaya çalışılmıştır.

1. Devşirme Sistemi

Devşirme sisteminin çöküşüne paralel olarak Osmanlı Devletinde çöküş dönemi yaşanması bu sistemin devlet teşkilatındaki hayati rolü vardır. Bu bakımdan Osmanlı Devletinin küçük bir beylikten çok kısa bir süre içerisinde nasıl büyük bir devlete dönüştüğünü ve bu cihan devletinin en önemli çöküş nedenlerinden birisi olarak devşirme sistemini ve işleyişini bilmemizde yarar vardır.

Hz. Muhammed’in “...Her çocuk, fıtrat üzere doğar; sonra onu ana-babası Yahudileştirir, Hristiyanlaştırır veya mecusileştirir...” sözü, temel İslam bilimlerinde ‘fıtrat hadisi’ olarak bilinir. İslami literatürde, geçmişten günümüze bu hadis hakkında çeşitli görüşler ortaya konmuştur. Fıtrata, insanın varlık yapısı ya da insanlığın ortak dinî temeli olarak bakılmıştır. Devşirme sisteminin, tarihi

¹ Kölelerin eğitilip devlet kademesinde kullanılma usulü; Sasani, Roma, Bizans ve Abbasiler gibi bütün Ortadoğu ve Akdeniz havzasında kurulmuş olan devletlerde yer almaktaydı.

² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Cilt:2, s. 566.

³ Bazı tarih kitaplarında Yeniçeri ocağının Hacı Bektaş-ı Veli’den dua alarak kurulduğu söylene de, bunun aslı olmadığı yazılıdır. Hacı Bektaş-ı Veli, Sicili-i Osmaninin de katıldığı bir görüşe göre, 1337 tarihinde ve bazı araştırmacıların tespitine göre ise 1271 tarihinde vefat etmiştir. Hatta Aşıkpaşa zâde, konuyu daha farklı bir şekilde anlatmakta ve Hacı Bektaş Veli ile Osmanlı Devleti arasında bağ kurmanın yanlışlığını belirtmektedir.

bir olgu olarak, Osmanlı'da gerçekleşen halini ele almakta yarar vardır. Osmanlı Devleti fitratı sistemleştirip kanun, tüzük ve yönetmeliği olan bir sistem haline koymadan önce dini yönünü hesaba kattığını; bu hadisteki fitrat gerçeğinden hareket etmiş olarak güçlü kaslar ve çalışkan beyinler sayesinde devletine hizmet yolunu bulmuşlardır.

Kölelerin eğitilip devlet kademesinde kullanılma usulü; Sasani, Roma ve Bizans gibi bütün Ortadoğu ve Akdeniz havzasında kurulmuş olan devletlerde görülür. Fakat Osmanlılar insan kaynağı sistemini Anadolu Selçuklularından almışlardır. Bu sistemi daha da geliştirmişler ve etkili bir biçimde kullanmışlardır. Bunun sebebi padişahın devlet otoritesini iyi eğitim görmüş, kendisine son derece sadık kimselere vermek istemesi ve daha merkeziyetçi bir devlet kurmak gayesidir.

Osmanlılarda insan yetiştirme sistemini iki kaynaktan almaktadırlar. Birincisi, harp esirleri ve soylu hanedanların gönderdiği çocuklardı. İkincisi de, devşirme yöntemi ile sağlanan zeki ve yetenekli olarak tespit edilen çocuklardı.

1. Murad döneminde kurulan Yeniçeri Ocağı'na asker temini için gayrimüslim genç savaş esirlerinden faydalanılmış, fakat zamanla fetihlerin azalması, Ankara Savaşı'ndan sonra da bir süre durması yüzünden devşirme yoluna başvurulmuştur. Devşirme, Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerde sadece yaya ve sipahilerden oluşan asker ihtiyacını çeşitlendirmek, ihtiyacı karşılamak ve güçlendirmek amacıyla başvurulmuş bir yöntemdir. Asıl amaç ise, devletin başına geçecek deha çapında olabilecek yüksek kabiliyetleri bulmaktır.

Devşirme sistemi uygulamasına 1. Beyazıt zamanında başlanmıştı. Sultan tarafından görevlendirilen özel heyetler Rumeli'nin Hristiyan köy ve kasabalarından 8-20 yaş arasında; iyi, fakir ailelere mensup, fiziki ve zihni güçlü çocuklardan toplanıyordu. Bunun için Rumeli'ye devşirme emini başkanlığında bir komisyon gönderiliyordu. Bu yöntemin suiistimal edilmemesi için ulemadan kimseler bu komisyon yanında gitmektedir. Esas olarak Hristiyan çocuklar alınmakla birlikte Arnavutluk ve Bosna'dan Müslüman çocuklarda alınır. Devşirme işi ihtiyaca göre üç, beş veya yedi yılda bir yapılır. Bu işin birinci derece sorumlusu yeniçeri ağası idi, ondan sonrada Acemi Ocağı ağası gelirdi. Devşirme başlangıçta beylerbeyi, sancak beyi ve mahallî kadılar gibi ilgili bölgenin mülkî ve idari âmirleri tarafından yapılmıştır.

Fakat zamanla bunların görevlerini kötüye kullanmaları üzerine Fatih Sultan Mehmed döneminde devşirme işi bir esasa bağlanmış, yönetmeliği oluşturulmuş ve merkezden devşirme memurları gönderilmeye başlanmıştır. Bu memurlar başta turnacıbaşı⁴ olmak üzere saksoncubaşı, zağarcıbaşı, haseki vb. Yeniçeri Ocağı'nın yüksek rütbeli yayabaşlarından olur, maiyetlerinde de bir kâtip bulunurdu.

Devşirme memurunun elinde işini nasıl yapacağını bildiren talimatname niteliğinde bir padişah fermanı ile devşirme yapılacak yerlerin kadılarına yazılmış yeniçeri ağasının imzasını taşıyan bir mektup bulunurdu. Devşirme ile görevli memurlar, padişah fermanı ve yeniçeri ağasının mektubu çerçevesinde işlerinde tamamen serbesttiler. Sancak beyi, kadı, tımar sahibi vb. mahallî görevliler de devşirme memurunun işini kolaylaştırmakla yükümlü idiler.⁵

Merkezi yönetim tarafından tespit edilen zamanlarda belirlenen bölgelerden istenilen sayıda Hristiyan erkek çocukları toplanıyordu. Kural gereği her kırk aile için bir erkek çocuğu devşiriliyordu.

⁴ Turnacıbaşılar, "insan sarrafı" tabir edilen cinsten memurlardı. Bunlar insanların ellerinin, ayakların ve gözlerinin içine bakarak karakter tespiti yaparlardı, ileriye yönelik potansiyel olarak gördükleri gençleri ocağa alırlardı.

⁵ Reşat Ekrem Koçu, Yeniçeriler, Doğan Kitap, İstanbul, 2015. s.27.

Çocuklar değişik kriterlere (beden yapısı, boy, zekâ, ahlak, karakter, güzellik vs.) göre seçiliyordu. Bu kriterlere göre en iyi çocuklar toplanıyordu.

1.1. Devşirilen Çocukların Özellikleri

Devşirme kanununda toplanacak çocukların nitelikleri ayrıntılı belirtilmiştir. Genellikle derbentçilerden, maden işçilerinden, inşaat işçilerinden devşirme yapılmazdı. Hristiyan çocuklarının asilleri, papaz oğulları, iki çocuktan sadece biri, birçok çocuğu bulunan ailenin en sağlıklı çocuğu seçilir, tek oğlu olanın çocuğu alınmazdı. Annesiz babasız çocuklar, açgözlü oldukları bilinenler ve yüzü gözü açılmış olabileceği düşüncesiyle köy ağasının oğlu da devşirilmezdi.

Aynı şekilde sığırtmaç ve çoban çocukları ile kel, kösei doğuştan sünnetliler ve şehir çocukları toplanmazdı. Evlenmiş ve sanat sahibi olmuş çocuklarla aşırı derecede uzun ve kısa boylular da devşirilmeyenler arasındaydı.⁶ Ancak uzun boylu çocuklardan endamı düzgün olanlar sadece saray için alınabilirdi. Zengin aile çocukları, ayan ve eşraf çocukları, manastır öğrencileri, şehir hizmetçileri ve zanaat sahibi olanlar ise asla devşirilmezdi. Yahudi çocuk alınmazdı, çünkü Yahudiler tabiatı gereği olarak kırsal alanda yaşamaya müsait bir millet değildir. Dolaysı ile şehirlerde yaşamını alışkanlık haline getirmiş bir millettir. Devşirme sistemi boyunca çocuklar, köy ve kasabalardan seçilmesine özen gösterilirdi. Devşirme memuru gittiği yerlerde tellallar vasıtasıyla devşirme için geldiğini ilân ettirir, sekiz - yirmi, özellikle de on dört - on sekiz yaşları arasındaki Hristiyan çocuklarının kaza merkezinde toplanmasını sağlardı.⁷

Hristiyan çocukları, vaftiz defterleri yanlarında olduğu halde babaları ve papazlarıyla birlikte toplantı yerine gelirdi. Vaftiz defterlerini inceleyen devşirme memuru çocukları bizzat görerek kanuna ve talimata uyanları ayırırdı. Genellikle her kazada kırk haneden bir oğlanın alınması âdet idiye de bu sayı daha ziyade ihtiyaca göre belirlenirdi.

Devşirilen çocukların köyü, kazası, babasının, annesinin ve bağlı olduğu sipahinin veya ait olduğu vakıf veya çiftlik sahibinin adı, doğum tarihi, göz rengine varıncaya kadar bütün eşkâli ve kendisini devlet merkezine götürecektir memurun adı iki ayrı deftere yazılırdı.⁸ "*Eşkâl defteri*" denilen bu defterlerden birini devşirme memuru, diğerini ise devşirilen çocukları merkeze sevk eden ve kendisine "*sürücü*" denilen memur saklar, sürücü götürdüğü efradı bu defterle birlikte teslim ederdi.

Devşirilen çocuklar, "*sürü*" denilen 100-200 kişilik kabileler halinde sürücülerin idaresinde devlet merkezine gönderilirdi. Yolda kaçmamaları ve özellikle Müslüman Bosnalı sünnetlilerin arasına yabancıların karışmaması için sıkı tedbirler alınır.⁹ İstanbul'a götürülen devşirme oğlanları, Ağakapısı'nda yeniçeri ağası tarafından kontrol edilir ve eşkâl defterine yazılırdı. Ardından sünnet edilen çocuklara Müslüman-Türk adları verilirdi.

⁶Müctebaİlgürel, "Yeniçeriler" İslam Ansiklopedisi, Cilt:13, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986. s.385.

⁷İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Devşirme", İslam Ansiklopedisi, Cilt:3, TDV Yayınları, İstanbul, 1997. s.563.

⁸İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.m. s.566.

⁹ Abdülkadir Özcan, Devşirme, İslam Ansiklopedisi, Cilt: 9, TDV Yayınları, İstanbul, 1994. s. 255.

Başlangıçta daha ziyade; Rumeli'de Üsküp, İştîp, Köstendil, Prizren, Görice, Samakov. Prebol, Taşlıca, Ergirikasrı, Yanya, Pirlepe. İşkodra, Ohri, İpek, Dukakin, Novasin, Manastır, Mostar, İzvornik, Böğürdelen, Horpeşte gibi şehirlerde tatbik edilmiştir. 15. yüzyılın sonlarından itibaren Erzurum, Harput, Diyarbakır, Bursa ve İstanbul civarı dışında Anadolu'da da uygulanmıştır.

Bosna'da, Arnavutluk'ta, Kafkasya'da aileler çocukları vermek için ısrar ederlerdi¹⁰. Çünkü hayat şartları ve beslemesi zordur. Giden çocukların kaderi ve kabiliyeti açıksa aileye de yardımı dokunduğu olmuştur. Fatih Sultan Mehmed zamanında kendi istekleriyle topluca Müslüman olan Bosna halkının çocukları ise babalarının ricası üzerine bu davranışlarının mükâfatı olarak sadece saray ve özellikle Bostancı Ocağı için devşirilirdi.

Ağa Kapısı'nda yoklaması biten devşirme sürüsü, Anadolu ve Rumeli ağaları tarafından küçük bir ücret karşılığında geçici bir süre için Anadolu ve Rumeli'deki Türk köylülerinin yanına verilirdi. Rumeli'den devşirilenler Anadolu'ya, Anadolu'dan devşirilenler Rumeli'ye gönderilir, böylece yaşı büyük olanların kaçması önlenmiş olurdu.¹¹ Firar edenler ise hemen yakalanıp yerlerine gönderilirdi.

Anadolu'daki devşirmelerden Anadolu Ağası, Rumeli'dekilerden ise Rumeli Ağası sorumluydu. Kethüdalar zaman zaman Türk köylüsünün yanında bulunan çocukları teftiş ederlerdi. "*Türk'e verme*" denilen bu uygulama ile devşirme oğlanları bir yandan ziraatla uğraşarak üretime katkıda bulunur, bir yandan da Türkçeyi, Türk-İslâm adet ve geleneklerini öğrenirlerdi. Zamanı gelince de yeniçeri ağasının arzı ve Dîvân-ı Hümayun'da alınan kararlar İstanbul'a getirilirlerdi. Burada eşkâl defterine bakılarak kontrolden geçirilen devşirme oğlanları daha sonra Acemi Ocağı'na kaydedilirdi.

16. yüzyılın kayıtlarında yılda ortalama 300 çocuk toplandığı arşiv kayıtları tarihe not düşmüştür. Çocukların en yeteneklilerine Enderun adı verilen saray okullarında uzun yıllara yayılan zorlu eğitim veriliyordu. Bu eğitimler; din, dil öğretimi, edebiyat, tarih, coğrafya gibi kurumsal bilgiler aktarılıyordu. Çeşitli yetenekler kazanılmasına yöneltilmiş beceri ve bedeni eğitimin çeşitliliği genişletilmişti.

1.2. Devşirmelerin Eğitimi

Saray için ayrılacak olanları ya yeniçeri ağası arz eder veya saray ağası seçerdi. Devşirilen çocukların iyi görünenleri, özel bir terbiye verilmek üzere padişaha ait Edirne Sarayı, Galata Sarayı, İshak Paşa Sarayı, İbrahim Paşa Sarayı gibi saraylara gönderilirdi. Aralarından kabiliyetli olanlar Topkapı Sarayı'na alınır, diğerleri ise kapıkulu süvari bölüklerine verilirdi.

Gülbüzce olanlar Bostancı Ocağı için ayrılırdı. Geri kalanları ise, ileride yeniçeri olmak üzere Anadolu'da ki Türk köylülerinin yanına, ya da bostancı adıyla İstanbul'daki sarayların bahçelerine verilirdi. Onlar buralarda Türkçeyi ve Türk adetlerini öğrenirler ve İslamiyet'i kabul ederlerdi. Saraylarda 5-7 yıl arasında sıkı bir eğitim gördükten sonra, ikinci bir elemeye tabi tutulurlar ve en seçkinleri Topkapı Sarayı'na alınırldı. Burada küçük oda ve büyük oda adı verilen saray kolejinde Türkçe, Arapça, Farsça, edebiyat, tarih, matematik, güzel sanatlar ve musiki dersleri görürlerdi. Ayrıca her birine pratik bir el sanatı öğretilirdi.

¹⁰ O zamanın süper gücü Osmanlı Devletinin tabiiyetinde memur olmak büyük imtiyaz kabul ediliyordu. Günümüzde dahi 3. Dünya ülkelerinden Amerika Birleşik Devletleri ordusunda asker olmak isteyen birçok insanın olduğu tartışılmaz gerçektir.

¹¹ Ercan Yavuz, Devşirmenin Anadolu ve Balkanlardaki Türkleşme ve İslamlaşmaya Etkisi", Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987 s. 196-197.

Bunun yanında ok atmak, cirit oynamak, ata binmek, güreşmek gibi bedeni sporları da öğrenirlerdi. Türkçe veya yöre dilini öğrenip, İslam'ı benimserlerdi. Belli bir aşamadan sonra acemi oğlanlar ocağına alınırlar, buradaki sebat ve eğitimleri neticesinde yeniçeri ocağına geçerlerdi.

Her bir öğrencinin kapasitesine göre, onları en alt seviyeden en üst seviyeye kadar kamu hizmetine yerleştiriyordu. Buna, askere alma işi çeşitli vilayetler arasında sırayla gerçekleştirildiği için rotasyon anlamına gelen “devşirme” adı veriliyordu.

Ailelerinden alınan çocuklar, önce kırsal bölgede tarımsal faaliyette bulunan Müslüman ailelerin yanına verilirdi. Bundan amaç, burada kaldıkları süre içinde çocukların yerli kültürle temasa gelmelerini sağlamaktı. Böylece devşirmeler, bahçıvanlıktan Sadrazamlığa kadar değişen çok farklı mesleklere sahip olabiliyorlardı. Aldıkları ödüller de rütbe, güç ve para olarak, buna paralel şekilde birbirinden çok farklıydı.

Başarının anahtarı yetenek ve gönüllülüktü; ailelerin sosyal durumu hiçbir anlam ifade etmiyordu. Onlar devşirilirken aileleriyle bütün bağları kesilmiş ve hepsine tek bir hukuki statü verilmişti. Sadrazamdan bahçıvana kadar hepsi padişahın tebaasındandı ve tam bir teslimiyetle ona itaat etmeleri bekleniyordu.

Devşirilen öğrencilerin en az zeki olanları saray bahçıvanı yahut denizci yapıyor, bunların bir üst zekâ seviyesindekiler yeniçeri daha yüksek seviyedekiler tımarlı sipahi oluyordu. En zeki olanlar ise İmparatorluğun idari kademelerinde görev almak üzere ayrılıyor ve sonunda vilayetlere vali yahut Padişahın Divanına üye, ya da Sadrazam olabiliyorlardı.

Bunların arasından Mahmud, Gedik Ahmed, Makbul İbrahim, Sokullu Mehmed, Ferhad, Lala Mehmed, Kara Murad, Kemankeş Mustafa Paşalar ve Köprülü ailesinden değerli sadrazamlar çıkmıştır. Zira Osmanlılar sadece Slav, Boşnak ve Bulgarlardan değil İslâm'ın zuhurundan önce Hristiyan olan Rum ve Ermenilerden de devşirme yapmışlardır.

Devşirme uygulamasını köle sistemiyle bağdaştırmak da zordur. Çünkü devşirmeler, hür olduklarında tereddüt bulunmayan gayri Müslim tebaanın çocuklarıdır.

Eğitim çetin, yoğun rekabetçi ve seçici, daha ileri sınıflara hak kazanan çocuklar için ise kapsamlı idi. İleri sınıflardaki eğitim, Fars ve Arap edebiyatını da içine alıyordu. Çocuklara Müslüman olmaları için baskı yapılmazdı; zaten buna lüzum da yoktu. Sonunda hepsi de Müslüman oluyordu. Aileleriyle irtibatları kesildikten sonra katıldıkları kamu kurumunun onlar üzerindeki etkisi karşı konulamaz seviyede idi.

Özellikle Rumeli'den alınan devşirmelerin yetiştirilme sisteminde Osmanlı Padişahları sıkı eleme, çetin eğitim ve denemenin ardından Devletin en önemli görevlerini emanet ediyorlardı. Osmanlı İmparatorluğunun bu dönemlerinde eğitim sistemi içersin de yetişmiş kişileri kıdeme göre atamaya ve yeteneklerine göre görevler tahsis etmişlerdi. Yetişmiş ehil insanların yönetim becerisi ve kalitesi hayatın her alanına sirayet ettiği gibi devletin çarkının güçlü şekilde dönmesini sağlıyordu. Asıl gaye ise, devletin başına geçecek deha çapında, müstesna kabiliyetleri bulmaktı.¹²

Seçilerek büyük saraylarda özel eğitime alınmış olanlar ise ikinci bir elemeye tabi tutulurlar ve daha seçkin olanlar, devlet kademesinde belli hizmetlere getirilmek amacıyla eğitilmek üzere Enderun'a alınırlardı. Enderun eğitim ve öğretimini bitiren en yetenekli talebeler, iç-oğlanı olarak Has Oda, Hazine Odası, Kiler Odası gibi padişaha en yakın görev yerlerine atanıyorlardı. Diğerleri de

¹² Halil İnalcık, Türk İdari Teşkilatı Tarihi Ders Notları, Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, 1964. s.76.

Kapıkulu süvari birliklerinin en üst mevkilerine yükselecek şekilde görevlendiriliyorlardı. Yine bunlar arasında en yetenekli ve güvenilir olarak görülenler sancak beyliklerine, oradan da tecrübelerini geliştirmesiyle beylerbeyliğine, divan vezirliklerine ve veziri azamlığa getiriliyorlardı.

2. Yeniçeri Ocağı

Edirne'nin 1361 yılında fethinden sonra Rumeli'nde gerçekleşen fetihler sonucu savaş esirleri büyük artış göstermişti. Vezir Çandarlı Hayrettin, devlet elinde toplanan çok sayıda devşirme oğlanlarından merkezî bir ordu için faydalanılmasını, sultan kapısında yeni bir askeri ocak, Hristiyan esirlerden yeniçeri yapma önerisinde bulundu.

Bu fikir padişah 1. Murat'a iletili ve padişah; *“Eğer Cenab-ı Hakkın emri ise şimdiden sonra alına”* diyerek ferman etti.¹³ Vezir Çandarlı Hayreddin; *“Bunları Türk üzere verelim, hem Müslüman olsunlar, hem Türkçe öğrensinler, yeniçeri olsunlar”* dedi. Orada bulunan Âlimler de bunların başarıları için dualar ettiler.¹⁴ Akıncı beylerine ferman iletili ve Hristiyan esirlerin beşte birinin padişah için alınması emredildi.

Dünya ordusu içerisinde tartışmasız Yeniçeri Ocağı, modern anlamdaki ilk daimi ordudur.¹⁵

Oğlanlar, Bursa civarında Türk köylerine gönderildi ve Türkçeyi öğrenip Müslüman olmaları sağlandı. Herhangi bir sakatlığı olmayan ve ileride yeniçeri olması hedeflenen erkekler *“Pençik oğlan”* olarak altı sınıfa ayrılmıştı;

Şirhor: 0-3 yaş arası süt çocukları

Beççe: 3-8 yaş arası yavrular

Gülamçe: 8-14 yaş arası oğlancıklar

Gülam: 14-18 yaş arası tüysüz erkekler

Sakallı: tüylenmiş, olgun erkekler

Pir: ihtiyarlar

Anadolu'da dönemin güç odağı olan Sofilerin önemli desteğiyle devleti toparlayan 1. Mehmet oldu.¹⁶ Bu süreçte Bektaşiliğin Osmanlı topraklarında, özellikle de devlet katında güçlenerek gelişmişti.¹⁷ 1416'da 1. Mehmet devşirme sistemini genişleterek yeniçerilerin sayısını 6 bine çıkardı.

¹³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti'nin başlangıcında devşirme usulüyle oluşturulan yeniçerilerin, Sultan 2. Murat zamanında askere duyulan şiddetli ihtiyaca dayanarak çıkarılan devşirme kanunu ile yapıldığını bildirmektedir. Bkz: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Devşirme”, İslam Ansiklopedisi, Cilt: 3, İstanbul, 1977. s. 563.

¹⁴ Lord Kinross, Ottoman Centuries, The Rise and Fall of the Turkish Empire. New York: Morrow Quill Paperback, 1977. s. 52.

¹⁵ Daniel Goffman, Osmanlı Dünyası ve Avrupa 1300-1700, Çev. Ülkün Tansel, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004. s. 68.

¹⁶ Reşad Ekrem Koçu, Yeniçeriler, Doğan Kitap, İstanbul, 2015. s.19.

¹⁷ Yeniçeri Ocağı'nın teşkilatı üç temel unsur üzerine yükselmekteydi: Avcılık, aşçılık ve Bektaşilik

Savaşlarda kaybedilen yeniçeriler, acemioğlanlardan takviye alırlardı. Acemi oğlanların sayıları azaldığında pençik¹⁸ oğlanları kadroya eklenirdi.

Osmanlı İmparatorluğunun siyasi, sosyal, askeri ve ekonomik hayatında fevkalade önemli ve değişik roller üstlenmiş olan Yeniçerilik kurumunun nasıl ve ne zaman tesis edildiği hususunda bilgiler çeşitlilik göstermektedir. Ancak Sultan 2. Mehmet'in 1453 yılında İstanbul'u fethiyle beraber bu kurumun da klasik hususiyetlerine kavuştuğu bilinmektedir. Devşirme yöntemi kullanılarak oluşturulan ve bahsedilen tarihe kadar Osmanlı ordusu içinde küçük bir grubu teşkil eden yeniçerilerin, bu tarihten sonra sayı ve etkileri artmaya başlamıştır.

14. yüzyıl ortalarına kadar yaya bölükleri veya daha sonra cemaat adı verilen bir sınıftan ibaret iken Fâtih Sultan Mehmed zamanından itibaren, "*Sekban*" bölümünün de katılımıyla iki sınıf haline gelmiştir. 16. yüzyıl başlarında ise "*Ağa*" bölümü denilen üçüncü bir kısım daha teşkil edilmiştir. Yaya bölükleri peyderpey artarak 101 bölüğe kadar yükseltilmişti. Yeniçeri Ocağı, 1. Bayezid döneminde 10.000, 2. Murad zamanında 11.000, Fatih devrinde 12.000, Kanunî Sultan Süleyman döneminde ise 20.000'e kadar sayıya çıkmıştı.

2.1. Yeniçerilerin Eğitimleri

Yeniçeriler okullarda Arapça, Farsça ve Türkçe öğrenirlerdi. İleri düzeyde olmayan matematik, geometri ve coğrafyanın yanı sıra kaligrafi ve şiir eğitimi alırlardı.

Okçuluk, at sürme, cirit, vb. derslerle de askerlikleri geliştirilirdi. Öğrencilere ayrıca hukuk dersleri verilerek kanunnameler öğretilirdi ve zamanı gelince kanunları uygulamaları beklenirdi. Barutun kullanıma geçmesiyle savaş bilimleri derslerine Harkebüs, tüfek ve topçuluk talimleri de eklendi. Okullara alınmayan acemiler yaşı geçene kadar yeniçeri seçilmediği takdirde yerleştirildikleri köylerde ikamet ederlerdi. Nerede olursa olsun bütün yeniçerilerin iyi beslenmesi kuraldı.¹⁹

Yeniçeriler zorlu bir eğitime tabi tutulurdu. İlk önce kılıç kullanmayı ve gergin yayları kurup ok atmayı öğrenirlerdi. Kuvvetlerini arttırmak için antrenman yaparlardı. Kılıç talimlerinde keçeden yapılmış mankenlere kılıç çalarak parçalamaya çalışırlardı. Ok talimlerinde hiç durmadan üç yüz dört yüz ok atabilecek seviyeye ulaşırlardı. Yağlı mermerleri tokatlayarak ellerinin sertleşmesini sağlarlar, sürat koşuları ve güreş müsabakaları yaparlardı.

Mehter takımları kışlada talim görürler, özel olmayan günlerde de belirli aralıklarla kışla içinde müzik yaparlardı. Her ortanın bir "*kat*" mehterhanesi vardı.

Her kat mehterde 1 davul, 1 zurna, 1 borazan, 1 zil ve 1 çift dümbelek bulunurdu. Mehterlerin katları yerine göre artardı. Padişah bandosunda 9 kat mehter vardı. Mehterhane durarak çaldığı zamanlarda hilal şeklini alırdı. Tuğlar, flütler, trampetler, trompetler ve borazanların yanı sıra Anadolu icadı olan büyük ziller mehter müziğinin vazgeçilmez çalgı aleti olmuştur.

3. Asayiş Kuvveti Olarak Yeniçeriler

¹⁸ İslam'a göre savaş esirleri ganimetlerden sayılmaktadır. Ganimetin beşte biri ise, Kuran'ın emriyle devlete aittir. Devlet, bu beşte birlik hakkında, kamu yararına uygun olarak istediği gibi tasarrufta bulunur. Osmanlı hukukunda devletin bu beşte birlik Kuran'la sabit olan hakkına Farsça olarak penç-yek (1/5) ve halk dilindeki ifadesiyle pençik adı verilmiştir. Devlet, askerliğe elverişli olmayanlardan da pençik resmi almış, asker olarak alınanlara pençik oğlanı denmiştir.

¹⁹ Daniel Goffman, a.g.e. s. 38.

Tarihin bu dönemlerinde devletin askeri gücü aynı zamanda şehirlerin polisi olabilirdi. Dünya'nın hiçbir ülkesinde, henüz kesin çizgileriyle bir polis-asker ayrımı söz konusu değildi. Bu sebeple İstanbul'un polis gücü devletin kuvveti olan yeniçerilerden temin edilirdi.

Şehrin asayiş ve esnafın güvenliği yeniçerilerden sorulurdu. Şehrin her semtinde bir yeniçeri karakolu vardı. Amirleri, ocağın en kıdemlisi sayılan Yeniçeri Ağasıydı. Yeniçeri Ağası, savaşa katılmaz, şehir güvenliğini sağlardı. Savaşa Sekbanbaşı Ağa gönderilirdi. Ancak Sadrazam komutan olarak savaşa katıldığında Yeniçeri Ağasının da savaşa gitmesi kuraldı. Padişah'ın katıldığı seferlere tüm yeniçeri kadrosunun katılması kanundu. Bu gibi durumlarda İstanbul'un asayiş Acemioğlanlar'a ve İstanbul Ağasına bırakılırdı.

4. Savaş Meydanında Yeniçeriler

Yeniçeriler, başlarına Börk giyerlerdi.²⁰ Bunun arkasında ise yatırma denilen ve omuza kadar inen bir parça yer alırdı. Bu kısım enseyi soğuktan koruduğu gibi, arkadan gelebilecek düşman hamlelerine karşı da bir tedbir niteliğindeydi. Ayakkabıları seferde yandan kopçalı çizme, şehirde ise ökçesiz yemeni idi. Dizlerinin altına kadar inen elbise ve şalvar giyinirlerdi. Savaş vakti hafif örme zırhlar giyerlerdi. Silahları kılıç, pala, yatağan gibi kesici aletler ve ok ile yaydı. Sonraları ok ile yayın yerini daha çok tüfek aldı. Savunma için de sağlam kalkanları vardı. Her Yeniçeri bölüğüne “Orta” denirdi. Her ortanın da komutanı olan ve “Çorbacı” denilen bir subayı bulunurdu. Sekban ve Ağa bölüklerinde bu komutana “Bölükbaşı” denirdi.

Her ortanın ayrı bir flaması ve uzmanlık alanı vardı. Örneğin 60., 61., 62., ve 63., Ortalar merasimlerde, merasim kıtaları olarak görev yaparlardı. Bazı Ortalar sınır bölgelerinde ve kalelerde muhafız olarak görev yaparlardı, bazıları da İstanbul'un güvenliğini sağlardı.²¹

Yeniçerilerin flamaları kırmızı ve altın renkteydi. Altın rengi egemenliğin sembolü kabul edilirdi. Sancak işlemeleri Moğollara benzer altın bir küreden aşağı sarkan bir atkuyruğu, altında hilal şeklindeydi. Sancak direğinin tepesine gelenekten ötürü minyatür bir Kuran-ı Kerim asılırdı.²²

Bir generalin veya sancak beyinin rütbesi, otağının üstüne dikilen atkuyruklarından belli olurdu. Sultan'ın 9 atkuyruğu vardı. Bu sayı sonraları 12'ye yükseltilerek iki sancakta 6'şar tane olarak sergilenir oldu. Kanuni Sultan Süleyman, 1526'da Macaristan'ın Mohaç seferinde sadece 7 atkuyruğu taşımıştır. Yerel yöneticilerin 1 veya 2; beylerbeyinin 2; dört saray vezirinin 3; Baş vezirin 5 atkuyruğu taşıma hakkı vardı. 18. Yüzyılda serasker Emin Paşa'nın 6 atkuyruğu sembolü taşıma hakkı vardı.

Yeniçeri ocağının en büyük komutanı “Yeniçeri Ağası” idi. Yeniçeri Ağası, ocağın kuruluşundan 1451 yılına kadar ocaktan seçilirken bu tarihten sonra Sekbanbaşılardan tayin edilmeye başlandı. Bununla beraber bu kanun daha sonra değiştirilerek ocağın dışından olan kimseler de tayin edilmiştir. Yeniçeri Ağası, Yeniçeri Ocağı ile Acemi Ocağı işlerinden sorumlu idi. Bundan başka İstanbul'un asayiş ile de ilgilenir ve yanında bulunan bir heyetle kol dolaşıp güvenliği sağlardı. Bu sebeple hükümdarlar, bunların güvenilir ve sadık kimselerden olmasına dikkat ederlerdi.

²⁰ Beyaz keçeden yapılan bir başlık

²¹ Neferler geleneksel olarak ortalarının nişanlarını vücutlarına dövme yaptırırlardı.

²² Daniel Goffman, a.g.e. s. 72.

Kapıkulu ocaklarının en itibarlısı olan Yeniçeri Ocağı savaşlarda padişahın bulunduğu merkez kolunda bulunur, savaş esnasında padişah onların arkasında ve ortasında at üzerinde dururdu. Sefere gidişlerde ve konaklarda yeniçeriler padişahın etrafında bulunup onu muhafaza ederlerdi. Osmanlı devletinin farklı bölgelerinde yeniçeri birlikleri de vardı.²³

Yeniçeri Ocağı'nın en büyük komutanı olan Yeniçeri Ağasından sonra Sekbanbaşı gelirdi. Ocak kethüdası veya kul kethüdası, zağarcıbaşı, sansoncubaşı, turnacıbaşı, başçavuş ve muhızır ağa derece sırasıyla ocağın büyük ağalarından idiler. Yeniçeri Ağası ve Sekbanbaşından sonra ocakta en itibarlı olarak yeniçeri efendisi denen ocak kâtibi vardı.

Ocak teşkilatının omurgasını ise aşçılar oluşturuyorlardı ve aşçıbaşılar yeniçerilerin ahlaki eğitimleri ve disiplinlerinden sorumluydular. “*Kazan-ı Şerif*”²⁴ başta olmak üzere her birliğin sahip olduğu kazana atfedilen kutsallık, karakollara kazanlarla yemek dağıtan karakollukçuların komutanı olan baş karakollukçuya kepçeci, her orta-bölük komutanı olan yayabaşına çorbacı denirdi. Her ortanın kışla mutfaklarında bir kazanı vardı.

Ünlü kazan kaldırma deyimi devlet politikalarından duydukları memnuniyetsizliğin bir belirtisi, bir isyanın başlangıç işareti olarak kabul edilirdi. Ortalar sefere giderken kazanlarını yanlarında götürerek çadırlarının önüne yerleştirirlerdi. Bir ortanın kazanını kaybetmesi bayrağın düşman eline geçmesinden daha kötü bir durum olarak kabul edilirdi.

Yeniçeriler kazanları olmadan hiçbir hücumun başlamaması gerektiğine inanırlardı. İnanişâ göre ocak kurulurken Hacı Bektaş-ı Veli yeniçerilere bu kazanda çorba pişirmiş ve kendi elleriyle dağıtmıştı. Yeniçeriler, Kazan-ı Şerif²⁵ yerinden kaldırılacak ve altına bir kova su dökülecek olursa dünyanın ters düz olacağına inanırlardı.

Yeniçeriler, Osmanlı ordusundaki oranları az olmasına rağmen düşmana karşı oldukça etkili olmuşlardı. Küçük yaştan itibaren aldıkları profesyonel eğitim sayesinde, savaş meydanlarını kasıp kavuran askerî makineler haline gelmişlerdi. Savaş meydanlarındaki etkinliklerini, zaman zaman yönetim üzerinde de hissettirmiş ve etkili siyasi güce kavuşmuşlardı.

5. Yeniçerilerin Baklava Töreni

Yeniçeriler, maaşlarını üç ayda bir alırlardı. Bu konuda ocağın en büyük âmiri olan Yeniçeri Ağası ile herhangi bir er arasında fark yoktu. Onun için Yeniçeri Ağası da bu ulûfe işine dâhil edilirdi. Ulûfe, padişahın nezaretinde büyük bir törenle her ortaya torbalar halinde verilirdi. Dağıtılan ulûfenin Salı günü verilmesi kanundu. Üç ayda bir, ulufe denen aylıklarını almak için Topkapı Sarayı, Babüsselam ile Babüssade kapıları arasındaki ikinci avluda toplanan kapıkulu askerlerine, Has fırında pişirilen pide ile saray mutfağında hazırlanan çorba, zerde ve pilavdan oluşan kuşluk yemeği dağıtılır; bu sırada askerin padişaha bağlılığının işareti olmak üzere birde “*akide*” merasimi yapılırdı.

Yeniçeri ocağının büyük subaylarından kul kethüdası ile muzhırağa Kubbealtı'na gelerek sadrazamın başkanlığındaki divan üyelerine ellerindeki tablalardan mangır biçimindeki akide şekerlerini sunardı. Bu ocaklıların padişaha bağlı olduklarının kanıtı sayılır divandakiler rahatlardı.

Akide töreninin ardından Kubbealtı önünde Fetih suresi okunur, ocaklılar gülbank çeker, Birinci Ağa Bölüğü'nden başlanarak ulufe torbaları dağıtılırdı. Törenden sonra konaklara, evlere,

²³ Halil İnalçık, Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar, İş Bankası Yayınları, Ankara, 2014. s. 213.

²⁴ Yemek pişirme dışında kazan, Hacı Bektaş'ın ocağa sağladığı kutsallığın kaynağını da temsil etmekteydi.

²⁵ Kazan o kadar önemlidir ki yeniçeriler kritik konulardaki toplantılarını onun çevresinde çember oluşturarak yaparlardı.

dükkanlara da akide şekerleri giderdi. Akide şekerinin dağıtılması²⁶ Yeniçerilerin bir eylem yapmayacağını, sulh üzerine hayatlarını sürdüreceği mesajını veriyorlardı.

Ramazan ayının ortasında, padişahın askere iltifatı olarak, Saray'dan Yeniçeri Ocağı'na baklava giderdi. 17. yüzyılın sonlarında veya 18. yüzyılın başlarında ortaya çıkmış olan baklava alayı, Ramazan'ın on beşinci günü yapılan Hırka-i Saadet ziyaretinden sonra, Yeniçeri Ocağı neferlerine baklava dağıtılmasıyla gerçekleşirdi. Matbah-ı Amire'de, Yeniçeri, sipahi, topçu ve cebeci gibi kapıkulu askerinin her on neferine bir tepsi hesabıyla hazırlanan baklava sinileri, örtülere sarılmış olarak Matbah-ı Amire önüne dizilirdi.²⁷

Silahtar Ağa, padişah adına ilk siniyi teslim aldıktan sonra, diğer ortalarından gelen ikişer nefer birer siniyi herhangi bir kargaşaya mahal bırakmadan yüklenirdi. Her bölüğün usta, saka, mütevellî, odabaşı gibi amirleri önde, baklava sinileriyle yürüyenler arkada, açılan kapıdan dışarı çıkarlar, baklava alayını seyretmek için Divan Yolu'nda sıralanmış halk, padişaha ve askere sevgi gösterilerinde bulunurdu. Sini ve futalar ise, ertesi gün Matbah-ı Amire'ye iade edilirdi. Padişahın askerlerine güzel bir ikramı olan ve belirli bir teşrifatla yapılan baklava alayı, uzun bir süre devam etmiştir.

Yeniçeri Ocağı, 16. yüzyıldan sonra Padişaha veya Hanım sultana yakın bazı liyakatleri kısıtlı kimselerin ocağa alınmasından sonra bozulmaya yüz tutmuştu. Çünkü eğitimsiz ve başboş kimselerin ocağa girmeleriyle bu askerî teşkilatın disiplini bozulmuştu. Doğrudan siyasete katılan, devlet adamlarını tayin veya azlettiren, padişahları tahttan indiren veya tahta çıkaran bir kuvvet halini almıştı.²⁸

6. Yeniçeri Ocağının Bozulmaya Başlaması

Yeniçerilerin; özellikle İstanbul'da bulunan Yeniçeri Ortaları mensuplarının ticaret hayatına atılması; Yeniçeri Ocağının bozulması gibi lanse edilse de; gerçek bundan farklıdır. Avrupalı imparatorlukların deniz ticareti ile birlikte sömürgecilğe yönelmesi ve savaşların uzayıp gitmesi, devletin mali sistemini bozmuştu. Anadolu ve Rumeli eyaletlerinde Ayan sınıfının ortaya çıkması ile savaştan geri dönen veya savaşa katılmayan yerel beylerin sayısı artmıştı. Padişahın savaşa katılmaması neticesinde kendisine bağlı Kapıkulu Ocağı'nın da savaşa katılmayışı, savaş esnasında Osmanlı Ordusunun vurucu gücünü azaltmıştır. Yeniçeriler çeşitli neden ve bahanelerden dolayı; 17. ve 18. yüzyıllarda sık sık ayaklanmışlardır.

Talimli askerlerden ziyade mevsimlik paralı askerlerden oluşan bir ordunun savaş alanında modern taktik biçimlenmesine uygun manevralar yapması da imkânsızdı. Zaten İstanbul'da yeni yeni kurulmaya başlanan harp okullarından herhangi bir şekilde mütefennin²⁹ subay çıkmamış olması da bu problemi çok daha derinleştirmekteydi. Paralı askerlerin itaatle ilgili sorunları da bir diğer önemli problemi işaret etmekteydi. Çünkü bunlar modern neferin aksine haklarını alamadıklarını düşündükleri durumlarda isyan etmekte, Sadrazam çadırını basmakta veyahut da en basitinden firar etmekte hiçbir beis görmüyorlardı.

Osmanlıların keskin kılıcı olarak tabir edilen bu ocak, güçsüz padişahlar döneminde devletin kendi elini kesen bir kılıca dönüşmüştür. Ocağın gücü dengelenemediğinde usulsüzlükler ortaya

²⁶ Bu gelenek nedeniyle huzurun ve ağız tadının simgesi kabul edilen akide, zamanla mevlit ve bayramların da vazgeçilmez ikramı olmuştur.

²⁷ Ahmet Lütfi, Tarih-i Lütfi, Mabaa-i Amire Yayınları, İstanbul, 1906. s. 125.

²⁸ Yeniçerilerin kendileri gibi Bektaşî olan Ahi esnaf ocaklarıyla iç içe olması ve Sultanın aldığı bazı ekonomik ve siyasi tedbirlere Ahi Esnaf Ocakları ile birlikte karşı durması Sultanın ve Ulemanın tepkisini çekecektir.

²⁹ Fen Bilgini

çıkmiş ve disiplin bozulmuştur. Esnaf ya da zanaatkâr oldukları için de 18. yüzyıldan itibaren artık yavaş yavaş askeri özelliklerini kaybetmişlerdir.

1790'ların başından itibaren kesintisiz bir şekilde yeniden yapılandırılmaya çalışılan Osmanlı ordusunun savaş performansında büyük bir değişiklik göze çarpmaz. Nitekim Bâb-ı Âli'nin elinde her zaman savaşa hazır bir ordunun bulunmaması, var olan ordunun yapılan "reformlara" rağmen gittikçe artan oranla paralı askerlere dayanması, sefer mevsiminin kısalığı ve lojistik imkânların darlığı, savaşı Osmanlı ordusu açısından içinden çıkılmaz bir kargaşa haline dönüştürmekteydi.

Birçok alanı kapsamasına rağmen özellikle askerî alanda kendini gösteren Nizam-ı Cedid devrinde 3. Selim, 1793'te kapıkulu ocaklarının içerisinde "*Bostancı Tüfenkçisi*" adıyla Nizam-ı Cedid askeri toplamaya başlamıştır. İçerisinde başta Fransa olmak üzere İsveç, Prusya ve İngiltere'den önceki dönemlerle kıyaslanmayacak kadar fazla uzmanın yer aldığı bu birliklerin erlerinin çoğu, Anadolu'daki Türk köylü ailelerinden seçilmiştir.

Nizam-ı Cedid ordusunun kurulmasıyla aynı işi yapan iki askerî sınıf oluşmuş; biri İstanbul ve birkaç vilayette kurulan Padişah'ın gözdesi ve disiplinli birlikler olan Nizam-ı Cedid Ocağı, diğeri ise köklü ve ülkenin her tarafına yayılmış olan Yeniçeri Ocağı idi.

3. Selim, mevcut askerî ocaklardan bilhassa Topçu, Humbaracı ve Lağımçı Ocakları'nın yenileştirilmesi ile de yakından ilgilenmiş, bu ocaklar için kanunnameler yayınlarak Avrupa'dan çeşitli mühendis ve dökümcüler getirtmiştir. 3. Selim, askerî teknik eğitimi de ele almış ve 1795'te Mühendishane-i Berri-i Hümayun'u kurdurmuştur. Tüm kısıtlılığa rağmen bu okulun orduya önemli katkıları olmuş, Fransa'nın Mısır'ı işgali sırasında buradan mezun olan subaylar başarılar elde etmişlerdir. Ancak Nizam-ı Cedid askerlerinin başarı ve disiplinleri, yeniçerilerin tepkilerine neden olmuş, 1807 Kabakçı Mustafa İsyanı ile bu birlikler tarihe karışmıştır.

3. Selim'den sonra tahta çıkan 4. Mustafa, Nizam-ı Cedid'i tamamen ortadan kaldırmış; ancak 1808'de tahta çıkan 2. Mahmud, batılılaşma tarihimize yeni bir devri başlatmıştır. 2. Mahmud, Ekim 1808'de "Sekban-ı Cedid", Mayıs 1826'da da doğrudan doğruya yeniçerilerden vücuda getirilen "*Eşkinici*" adlarıyla yeni ve modern birlikleri teşkil ettirmiştir. Yalnız bu ocaklar da Nizam-ı Cedid'in durumuna düşerek, talime başlamalarından kısa bir süre sonra yeniçerilerin ayaklanmalarına neden olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun genişlemesinde büyük rol oynamış olan Yeniçeri Ocağı, iki yüzyılı aşkın bir süre sorunsuz bir şekilde idare olunmuştur. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ocakta, teşkilat nizamının ihlal edilerek, dışarıdan esnaf ve köylülerin asker olarak alınmasıyla bozulma başlamıştır.³⁰ 17.yy'dan itibaren Müslümanlardan da Acemi Ocağı'na alım yapılmaya başlandı.

Devletin ilk yüzyıllarında çok yararlı olan ve Türklerin Rumeli'ye yerleşmesinde etkili olan bu sistem, daha sonra bozulması ile değişik sorunları birlikte getirdi. 16.yüzyılın sonlarından itibaren Padişahın sefere çıkmaması neticesinde ganimet geliri azalan Yeniçeriler, sakat ve yaşlı yoldaşlarına bakmak ve kendi hayatları ile savaşa gidenlerin ailelerinin geçimini ikame etmek için gelir elde etme çabasına girmişlerdir.³¹ Neticesinde; askerlikle ilgisi olmayan ticaret, kahvehane işletmeciliği, hamam işletmeciliği, kayıkçılık, depoculuk, odun ve yakacak işleri gibi sektörlere el atmışlardır.³²

³⁰ Özer Ergenç, "Osmanlı Askerinin Nitelik ve Fonksiyonları Üzerine", Birinci Askeri Tarih Semineri, Bildiriler 2, Ankara-1983, s. 80.

³¹ Kavanin-i Yeniçeriyân, Süleymaniye Kitaplığı, Esad Efendi, No: 2968

³² Mustafa Akdağ, "Yeniçeri Ocak Nizamının Bozuluşu" Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt:5 Sayı:3 Ankara, 1947. s. 295.

18. yüzyıla gelindiğinde İstanbul'da 40 bin kadar, Yeniçeri askerini barındıracak olan 60 odaları mevcuttu. Yeniçeriliğin kaldırıldığı 19. yüzyılda yeniçerilere ait neredeyse her şey yok edildiğinden yeniçeri odalarının tam planları bilinmemektedir³³

7. Yeniçeri Ocağının Kaldırılması

Yeniçeriler 2. Mahmud'un kendilerine alternatif olarak kurduğu Nizam-ı Cedid ordusunun talimli, düzenli ve disiplinli askerlerini istemiyor³⁴ ve bu ocağın kurulmasına sebep olanlarında kellesini istiyorlardı. Modern ordunun teşekkülü ve çağın teknolojik silahlarını ret ediyorlardı.

Bilek gücü ile kılıçlarını sallayarak düşmanı perişan edeceklerini sanıyorlardı Bunun üzerine 2. Mahmud yumruğunu sıktı, ulemeden fetva aldı ve Sancak-ı Şerifi çıkartarak halkın desteğini topladı.³⁵

14 Haziran 1826 yılında yeniçeri ocağının bulunduğu yer olan Et meydanında³⁶ kazan kaldırarak³⁷ isyan eden yeniçerileri, 2. Mahmud'un askerleri ve halk, yeniçerileri kuşattı. 15 Haziran günün sabahında 2. Mahmud yeniçerileri son kez uyarmış ve bu uyarıya saygı göstermeyen yeniçeriler itiraz etmişlerdir.

Bunun üzerine 2. Mahmud; Humbaracı, Lağımcı ve Topçu ocaklarına ateş emri vererek yeniçeri ocağını büyük bir top ateşine maruz bırakmış ve hiçbir yeniçerinin kurtulmasına imkân vermemeye çalışmıştır. Kaçabilen yeniçeriler ise yakalandıkları yerde öldürülmüştü.³⁸

Sonuç

Fatih Sultan Mehmet döneminden bu yana kurumsal olarak 360 yıl kadar Osmanlı Devletine hizmet etmiş olan bu ocak, bir daha doğmamak üzere tarih toprağına gömülerek çekildi. Vaka-yi Hayriye olarak tarihe geçen bu olaydan sonra, onların yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediyye³⁹ adlı ordu kurulmuştur. Kanunname gereği, başlangıçta 12.000 kişiden oluşturulması düşünülen

³³ Fransız arkeolog Antoine Galland'ın 1672'de kaleme aldığı İstanbul'a ait günlük anılar adlı eserinde her bir ortaya ait olan L şeklinde uzun koridorların ortasında içinde mescit, depo, talim alanı ve süs havuzu olan bir bahçe olduğu tasvir edilir.

³⁴ Aslında ne askeri modernleşme ne de teknolojik modernleşme yeniçerilerin kaldırılmasının asıl sebebi değil. Asıl sebep yeniçerilerin siyasi olarak devlete muhalif duruş sergileyebilmesi ve Osmanlı elitinin ya da Osmanlı seçkinlerinin hem halkın siyasete karışmalarını, hem de kendilerine karşı muhalefeti istememeleridir. Bkz: Mert Sunar, Osmanlı Askeri Tarihi Söyleyişi, Bilim ve Sanat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011. s.169.

³⁵ Aşıkpaşazade tarihi, s.54-55; Neşri tarihi, Cilt:1, s. 197-198; Tacü't-Tevarih, Cilt:1, s. 119.

³⁶ Fatih ilçesinde, Vatan Caddesinin paralelinde, Yusuf Paşa'dan yukarı çıkarken Sofular 'da bu günkü Ahmediye cami civarında idi.

³⁷ Çok eski bir yeniçeri ananesi. İsyan etmeye karar verdikten sonra, bütün kazanlar toplanıyor ve o orta meydana diziliyordu. Bu şekilde devlete mesaj verilmek amaçlanıyordu.

³⁸ Mehtap Erdoğan, "Yeniçeriliğin Kaldırılışına Dair Tarihi ve Edebi Bir Eser: Emâre-i Zafer" Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı: 25, Konya, 2009. s. 72-102.

³⁹ Hz. Muhammed'in zafer kazanmış orduları manasına geliyor.

Asâkir-i Mansure, 1.500'er erden ibaret olup “*tertip*” denilen sekiz birliğe ayrıldı. Tertip, kol ve saftan oluşturuldu. Her birliğin komutası binbaşı rütbesinde bir subaya verildi. 1828’de kuruluş geliştikçe değişiklikler yapılmaya başlandı. Tertip yerine alay, kol yerine tabur ve saf yerine de bölük terimleri benimsendi. Her alayın üç taburdan kurulması uygun görüldü.

Alay komutanına “*miralay*”, tabur komutanına “*binbaşı*” ünvanı verildi. Bir süre sonra alaylar, “*hassa*” ve “*mansure*” olmak üzere ikiye ayrıldı ve başlarına “*ferik*” getirildi. 1832 yılında önce hassa ferikliği sonra da mansure ferikliği “*müşirliğe*” yükseltilerek; askerî rütbeler, Osmanlı Devleti’nin son zamanlarına kadar devam edecek biçimini aldı.⁴⁰

Türk ordusunun binlerce yıllık yaşamı boyunca savaşta kazandığı tecrübelerle, ordu-millet kenetlenmesinde düşmanı dize getiren zaferleri ile tarih not düşmüştür. Tarihin ve insanlığın akıl defterinden silinmeyende Türk Ordusunun gösterdiği yüksek karakter örneğidir. Türk ordusu masum insanlığa zulmetmedi, kan döktürmedi ve bulunduğu yerlerde gözyaşı döktürmedi. Dili, dini, ırkı ne olursa olsun aman diyerek yardım çılgınlıklarına koştu, durdu. Zira Türklerde zulmetme damarı, kan dökme hastalığı yoktur. Bunun örneklerine zamanların ruhu sayısız kere şahit olmuştur. Türkler dolası ile şanlı “Türk Silahlı Kuvvetleri” düşmanın topraklarını çiğnemesine, hürriyetlerinin kısıtlamasına dur diyerek savaş meydanında çarpışmıştır. Tıpkı 1. Dünya Savaşında Mustafa Kemal Paşa’nın ve arkadaşlarının komutanlığında ve askerlerinin fedakârlığında yapılanları tarih unutmayacaktır.

Türklerin, tarihsel bilinç ve kültürel birikimi, çağların ötesini algılayışı ve değerler üstü estetiği; ruhumuzun süruruna, yüreğimizin parıltısına ve düşüncelerimizin yapısına yansımaktadır. Türk milleti üç kıtaya mührünü vurmuş, üç bin direkli eserler kurmuş, her biri üç yüz bin çınar olan ecdat torunları olarak yayılmıştır. Devlet geleneğinde binlerce yıldır kadim medeniyetini muhafaza eden Türk milleti. İnsanlığı adalet tebessümünde yöneten değerler üstü kıymetlerin payıdarı olarak, duyguların hüznünü söndüren olmuştur. Çağlar ötesi tarihin takibinde, insanlığın talihinde çürümez çınar olarak kökleri sağlamlaşarak dünyayı tutmuştur. Yüreklere sökülmecek tahtla kurulmuştur. Türkler, büyük devlet ve medeniyet tecrübesiyle yerleştirdiği yerlerde; adalet, barış ve kardeşlik ufkuyla insanlıkla kucaklaşmıştır. Dil, din ve ırk gözetmeksizin şefkatini göstermiştir. Yüzlerce yıldan bu yana insanlığın yararı için yaptırdığı tarihi ve kültürel miraslarını bırakarak çekilmiştir. Türk ordusunun her bir mensubu göklerdeki yıldız gibi, dünyanın geniş topraklarını aydınlatmış ve aydınlatmaya devam etmektedir..

⁴⁰ Hamiyet Sezer Feyzioğlu, “Yeniçeri Ocağının Kaldırılması ve Sonrasında Meydana Gelen Askerî Sosyal Gelişmeler (1826-1827)”, Genelkurmay Başkanlığı Yedinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri, 2000. s. 68.

Kaynaklar

AKDAĞ, Mustafa; “Yeniçeri Ocak Nizamının Bozuluşu” Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, C.5, S.3 Ankara, 1947.

AKYÜZ, Fikri; Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 - M.S. 2012, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2012.

ERDOĞAN, Mehtap; “Yeniçeriliğin Kaldırılışına Dair Tarihî ve Edebî Bir Eser: Emâre-i Zafer” Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.25, Konya, 2009.

ERGENÇ, Özer; “Osmanlı Askerinin Nitelik ve Fonksiyonları Üzerine”, Birinci Askerî Tarih Semineri, Bildiriler -2, Ankara, 1983.

FEYZİOĞLU, Hamiyet Sezer; “Yeniçeri Ocağının Kaldırılması ve Sonrasında Meydana Gelen Askerî Sosyal Gelişmeler (1826-1827)”, Genelkurmay Başkanlığı Yedinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri, Ankara, 2000.

GOFFMAN, Daniel; Osmanlı Dünyası ve Avrupa 1300-1700, Çev. Ülkün Tansel, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004.

İHSANOĞLU, Ekmeleddin; Osmanlı Bilim ve Eğitim Anlayış, 150. Yılında Tanzimat, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.

İNALÇIK, Halil; Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar, İş Bankası Yayınları, Ankara, 2014.

KINROSS, Lord; Ottoman Centuries, The Rise and Fall of the Turkish Empire, Morrow Quill Paperback, New York, 1977.

KOÇU, Reşad Ekrem; Yeniçeriler, Doğan Kitap, İstanbul, 2015.

LÜTFİ, Ahmet; Tarih-i Lütfi, Mabaa-i Amire Yayınları, İstanbul, 1906.

SUNAR, Mert; Osmanlı Askerî Tarihi Söyleyişi, Bilim ve Sanat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2008.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; “Devşirme”, İslam Ansiklopedisi, C.3, TDV Yayınları, İstanbul, 1997.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı;; Osmanlı Tarihi, Cilt:1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.

YENİÇERİYEN, Kavanini; Süleymaniye Kitaplığı, Esad Efendi, No: 2968